

SENIORI A NOVÉ INFORMAČNÍ A KOMUNIKAČNÍ TECHNOLOGIE

Seniors and New Information and Communication Technologies

Doc. PhDr. Petr Sak, CSc., Mgr. Karolína Saková

ASOV, Středočeský vysokoškolský institut
E-mail: sak@mbbox.dkm.cz, karols@centrum.cz

Abstrakt

K implementaci nových informačních a komunikačních technologií do společnosti dochází ve věkových, vzdělanostních a sociálních skupinách odlišným tempem a v jiné kvalitě. Digitalizace životního pole a životního stylu skupin mládeže nejvíce propojených s počítačovými aktivitami a s aktivitami na internetu vede i ke změnám v kulturních aktivitách. Tyto dva procesy vedou ke generační propasti mezi mladou a starou generací. To však neznamená, že v generaci seniorů nedochází ke sblížení s novými informačními a komunikačními technologiemi. V roce 2005 využívalo osobní počítač více seniorů než v polovině devadesátých let věková skupina mladé generace, která využívala počítač nejvíce z celé populace. Komputerizace společnosti znamená také nové možnosti pro seniory. Počítač a internet jsou nástavbou mozku a komunikace a potlačují význam lidského těla a jeho pohybu. Místo „atomů se pohybují bity“. U části seniorů stárnutí znamená úbytek fyzických sil při vrcholících intelektuálních a tvůrčích schopnostech. Obtíže při fyzickém pohybu seniory vytlačují z profesního života a ze společnosti. Internet a počítač tyto handicap do značné míry eliminují a do popředí se dostávají jejich systémové přednosti. Komputerizace a informatizace společnosti znamenají redefinici společenské generace seniorů. Pro žádnou generaci nemá e-work takový význam jako pro seniory.

Abstract

Implementation of new information and communication technologies into the society proceeds with a different speed and different quality in particular age, educational and social groups. Digitalization of life field and life style of youth mostly connected with computer activities and activities on the Internet leads to the changes of cultural activities. These two processes contribute to the generation gap between young and old generation. It is important to highlight that what we have described doesn't not mean that the old generation doesn't fraternize with new information and communication technologies. Society computerization means new possibilities for seniors as well. Computer and Internet are extension of a brain and communication and inhibit the meaning of the human's body and it's locomotion. Bits move instead of atoms. For some seniors aging means decrease of thews along with culminating intellectual and creative ability. Difficulties connected with physical locomotion expel seniors from the professional life and society. Internet and computers eliminate to a great degree these handicaps and system advantage of Internet and computers gain ground. Computerization and informatization of society represents redefinition of seniors. E-work is the most important for the generation of seniors.

Člověk má tendenci extrapolovat dosavadní vývoj a vnímat budoucnost jako prodlouženou přítomnost, s vloženými známými inovacemi. Současnost však latentně obsahuje více budoucností a tak existuje nejen třetí, ale i čtvrtá, pátá a další cesta do

budoucnosti. Sledované inovace vytvářejí celé řetězce změněné skutečnosti, které jsou modifikovány dalšími společenskými a jinými procesy. Nová skutečnost je kombinací a syntézou těchto procesů a fenoménů a čím je dynamika procesů, kterými je tvořena větší, tím více se odchyluje od extrapolace výchozího stavu. S různou dynamikou se vytvářejí skutečnosti, které lidi diferencují či integrují.

V jedné ose to je mluvené slovo a orální kultura, tištěné slovo a gramotná kultura a na konci této řady počítač a digitální éra. Při vysoké dynamice nástupu digitálních technologií, znamenající základní proměny uvnitř jedné generace, přinesly informační technologie generační propast mezi mladou a starou generací. Je známo, že v první polovině devadesátých let byla nositelem komputelizace nejmladší skupina mladé generace a od ní se počítačová gramotnost a dostupnost šířila vzhůru demografickou strukturou. Naopak na počátku komputelizace byla nejstarší generace od nových technologií téměř izolována. Z této skutečnosti se rozšířil názor, že stará generace není schopna nové technologie využívat. Tento názor se však již dnes stal předsudkem, protože od devadesátých let se situace ve využívání informačních a komunikačních technologií seniory postupně proměňuje.

Zvyky jsme si spojovat informační a komunikační technologie s mladou generací, přitom však potenciál nových technologií je také v proměně společenské a profesní pozice seniorů. V čem spočívá tento potenciál? Narozením vstupujeme do života relativně stejně, avšak v průběhu života se náš stav a situace rozrůžňuje a seniorský věk zastihne jedince generace v odlišném stavu, přičemž část generace je duševně, intelektuálně a profesně v dobré kondici, ale problémem jsou pro ně přesuny v přirozeném světě, tedy i do zaměstnání. A zde nastupují možnosti informační společnosti, kterou Negroponte (2001, s. 9) charakterizuje jako revoluci přinášející změnu, „kdy místo atomů přenášíme bity.“

Tato změna charakterizuje celou informační společnost a tedy také práci, které v této souvislosti říkáme e-work. O práci z domova se hovořilo v USA a v dalších vyspělých zemích již v sedmdesátých letech. Tehdy se práce z domova nerozšířila podle očekávání, také z toho důvodu, že nebyl rozšířen internet a lidem nevyhovovala na práci doma samota a frustrace sociogenních potřeb. Internet umožnil mnohostrannou komunikaci, která je vedena nejen jako náhražka přímé osobní komunikace ale dokonce tuto komunikaci i vytěšňuje. Internet a jeho prostřednictvím vedená komunikace osamocení překonává, ale i vytváří. V oblasti práce však elektronická komunikace vytváří kvalitativně novou situaci, dává nové příležitosti skupinám, které jsou kvalifikované, mají zájem o práci, ale nemohou z jakéhokoliv důvodu chodit pravidelně do zaměstnání.

Komputelizace společnosti znamená také nové možnosti pro seniory a pro generaci seniorů. Počítač a internet jsou nástavbou mozku a komunikace a potlačují význam lidského těla a jeho pohybu. Místo „atomů se pohybují bity“. U části seniorů stárnutí znamená úbytek fyzických sil při vrcholících intelektuálních a tvůrčích schopnostech. Obtíže při fyzickém pohybu seniory vytlačují z profesního života a ze společnosti. Internet a počítač tyto handicapity do značné míry eliminují a do popředí se dostávají jejich systémové přednosti. Komputelizace a informatizace společnosti znamenají redefinici společenské generace seniorů. Pro žádnou generaci nemá e-work takový význam jako pro seniory.

Nové komunikační technologie jednak vracejí do pracovního procesu tradiční potenciál, jednak umožňují využití potenciálu, který by byl bez nových technologií pro společnost ztracen. První skupina se týká např. žen na mateřské dovolené, druhá se týká seniorů, kteří disponují zkušenostmi a kompetencemi, které jsou pro mladší skupiny pracovníků nedostupné.

Možnosti, které společnosti nabízí potenciál informačních a komunikačních technologií, se stávají v české společnosti stále významnější. Pracovní trh se vyčerpává a lidskými zdroji pro společenský rozvoj se stávají právě nové technologie ve spojení s netradičními skupinami populace a s netradičním využíváním lidí.

V tomto směru jsou nejvýznamnější skupinou senioři jako důsledek stárnutí české populace. Posouvání střední délky života je významný biosociální fenomén, který také bude

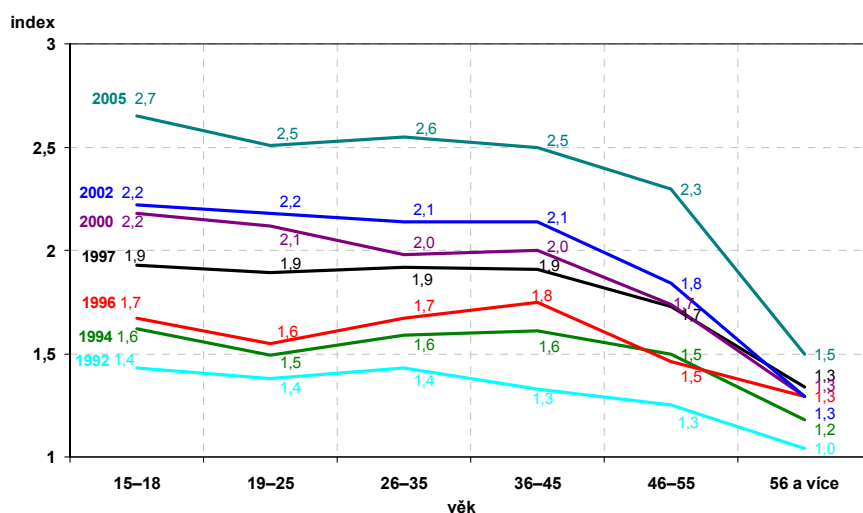
určitým způsobem modifikovat celou společnost. Prodlužování střední délky života doposud umožňovalo posouvat profesní přípravu mladé generace za hranici dvaceti let a tento proces dále pokračuje. Prodlužování střední délky života však znamená také proměnu kvality člověka na jeho konci. Stejný věk zastihuje současného seniora ve vyšší biologické i psychické kondici než jak tomu bylo o jednu, dvě či více generací dříve.

Tak jako u většiny fenoménů a problémů současná česká společnost není schopna relevantně reagovat na změněné skutečnosti. Namísto vytváření podmínek pro nastartování nových procesů a řízením pomocí regulace regulátorů, zasahuje do utvářející se skutečnosti „tvrdými byrokratickými opatřeními“.

Komputerizace společnosti a její stárnutí jsou dva procesy zcela odlišného charakteru, které však svým prolnutím přispějí k proměně společnosti, k proměně obsahu pojmů jako „stárnoucí společnost“ a senior. Senior a informační a komunikační technologie již nejsou kategorie, které se vylučují jako tomu bylo v polovině devadesátých let a propast mezi generacemi se také již neprohlubuje, resp. nebude prohlubovat.

Na grafu můžeme vidět prostřednictvím indexu disponibility věkových skupin od roku 1992 do roku 2005 vývoj komputerizace. Index se pohybuje v intervalu 1 – nevlastní, nemá k dispozici, 2 – nevlastní, má k dispozici, 3 – má k dispozici, vlastní. Věková skupina seniorů-důchodců nad 56 let měla v roce 2005 vyšší index než byl v roce 1992 index nejvíce komputerizované věkové skupiny a stejný jako index věkové skupiny 19 – 23 v roce 1994. V současnosti se již index věkové skupiny 46 - 55 příliš neliší od mladších věkových skupin, což znamená, že do skupiny seniorů se již začínají přesouvat jedinci počítačově gramotní, kteří mají nové technologie k dispozici. Počítačová gramotnost a disponibilita generace seniorů se proměňuje dvěma procesy. Demografickým posunem, při němž se mezi seniory přesouvají počítačově gramotní jedinci z nižších věkových skupin a vlastní proměnou generace seniorů, která rozvíjí svou počítačovou gramotnost, vybavuje se technologiemi a využívá digitální technologii.

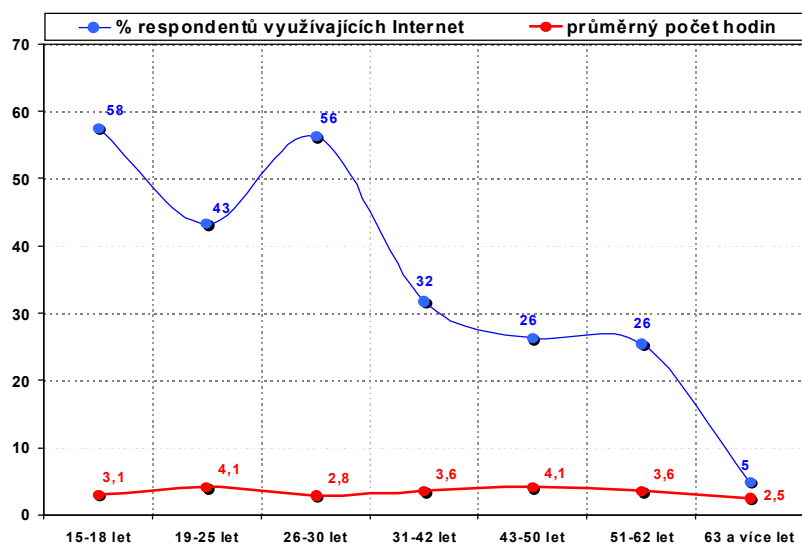
Obr. 1 Vývoj disponibility počítače ve věkových skupinách v letech 1992–2005

Pramen: Sak, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti, 2007.

Podíl jedinců ve věkových skupinách, kteří využívají internet a průměrný počet hodin týdně s internetem ukazuje graf na základě dat z časového snímku.

Obr. 2 Průměrný počet hodin věnovaných internetu.
Respondenti, kteří využívali internet v daném týdnu.

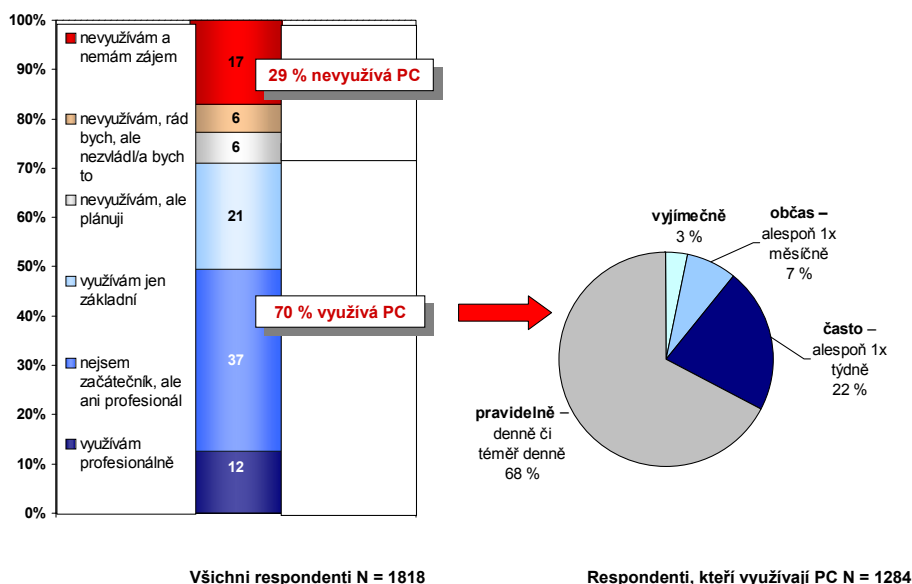
N=267

Pramen: Sak, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti, 2007.

Stále platí nepřímá závislost na věku, ale rozdíly mezi věkovými skupinami se snižují. Ve věku 51 – 62 let využívá internet již 26 % lidí a průměrně využívají internet 3,6 hodin. Empirické údaje ukazují, že generace seniorů se přibližuje stavu, kdy bude možné její další pracovní zapojení. Je nyní na společnosti a na jednotlivých soukromých ekonomických subjektech, jak budou připraveni na využití této potenciality. Nejde jen o překonání předsudků vůči seniorům, které zvláště v posledních letech šíří česká media, ale jde také o technologickou vybavenost a jiný způsob řízení. V české společnosti je hluboce vžitá představa, že kdo nepřišel do práce, případně se někde nezapsal, nepíchnul si, „neprošel elektronickým vrátným“ nepracuje. S takovou představou nelze rozvíjet e-work či budovat informační společnost. Již se však i v našich podmínkách objevují první „vlastovky“ komputelizace práce a přenosu jejich výsledků v kyberprostoru. Pracoviště IBM v ČR zavádí „flexibilní kancelář“, což znamená, že pracovník může pracovat doma, u klienta či v zaměstnání a je k tomu relevantně vybaven technikou. E-work tedy svým způsobem následuje vývoj e-learningu. E-learning a digitalizace knihovnických fondů plošně šíří poznatky a dále ho demokratizují. Šíření e-worku nebude geograficky plošné, ale spíše bude vytvářet ostrůvky specifických skupin zaměstnanců a podle charakteru práce.

V celku české populace zhruba 70 % využívá a 30 % nevyužívá osobní počítač (viz graf). Mezi seniory je výrazně vyšší podíl těch, kteří počítač nevyužívají.

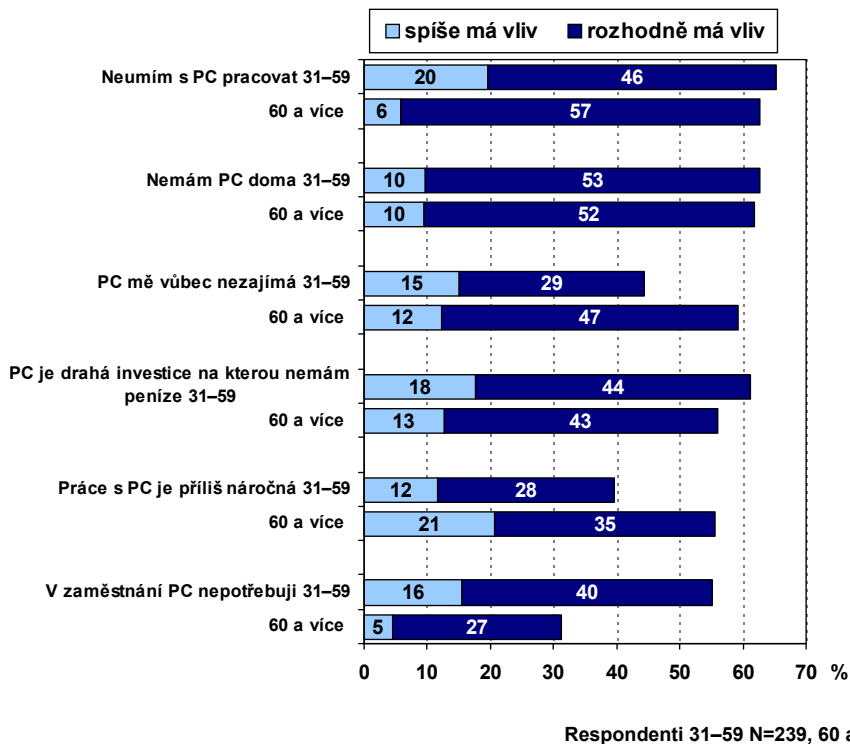
Obr. 3 Využívání PC

Pramen: Sak, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti, 2007.

Důvody, které uvádějí jsou různé. Nejčastěji to je počítačová ngramotnost a to, že nemá počítač k dispozici. Necelá polovina seniorů, kteří nevyžívají počítač uvádí jako důvod také nezám. Za poslední roky klesl ve všech věkových skupinách, tedy také mezi seniory, význam ceny počítače jako bariéry využívání počítače. Od ostatních věkových skupin se seniory odlišují častěji uváděním „je to pro mne příliš náročné“. Za největší překážku pro rozvoj využívání počítačů seniory považujeme nezám o počítač. Za pozitivní ovšem můžeme považovat, že 41 % respondentů nad 60 let počítač neodmítá.

Obr. 4 Proč lidé nevyžívají počítač

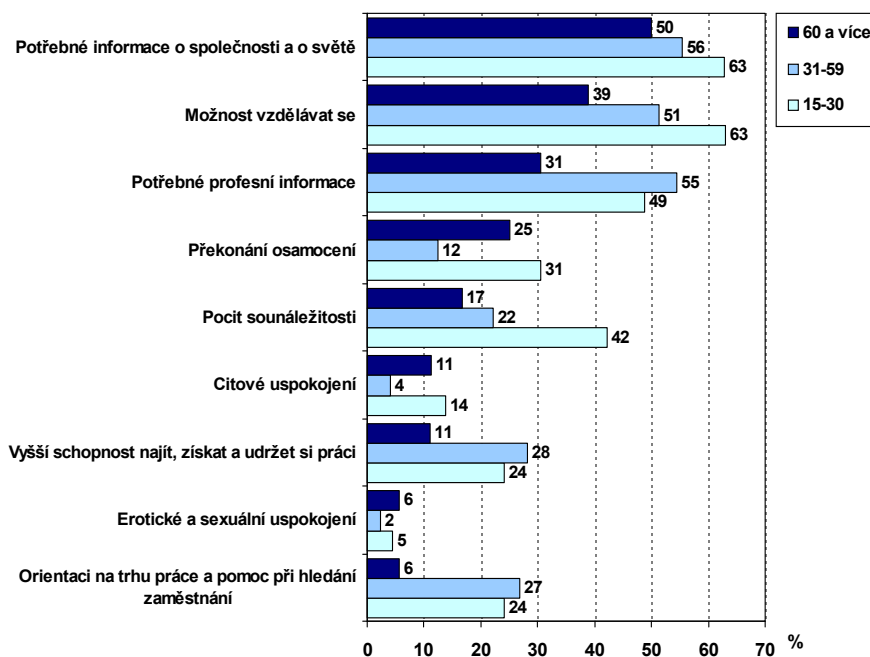

Pramen: Sak, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti, 2007.

Význam jednotlivých funkcí internetu je závislý na věku, s věkem význam většiny funkcí klesá. Nejsilněji pocit sounáležitosti má na internetu pochopitelně mladá generace jako

generace sítí. Avšak i nejstarší generace ve velké míře oceňuje možnosti internetu, např. 50 % seniorů oceňuje informace o společnosti a o světě a 39 % možnost vzdělávat se.

Obr. 5 Přínos internetu v jednotlivých oblastech

Pramen: Sak, P. a kol. Člověk a vzdělání v informační společnosti, 2007.

Co říci závěrem? Proces komputelizace společnosti a jejího stárnutí probíhá souběžně a tento časový souběh tyto nezávislé procesy propojil. Využívání informačních a komunikačních technologií vrací seniorům řadu aktivit, včetně pracovních a společností přináší lidské zdroje, s kterými by před digitální érou nemohla počítat. Paradoxně tedy bude v informační společnosti počítač a internet spojován s generací seniorů, s generací, která byla v počátcích komputelizace společnosti označována jako nekompatibilní s novými technologiemi.

Zdroje:

Sak, P. a kol., *Člověk a vzdělání v informační společnosti*. Praha: Portál, 2007.

Negroponte, N. *Digitální svět*. Praha: Management Press, 2001.